

ВСТУП

Ефективність діяльності суб'єктів господарювання значною мірою визначається рівнем використання основних засобів, які є базовим елементом матеріально-технічної бази підприємства та одним із ключових чинників формування його виробничого потенціалу. Основні засоби забезпечують безперервність виробничого процесу, впливають на обсяг і якість продукції, а також на конкурентоспроможність підприємства на ринку. Водночас нераціональне використання, несвоєчасне оновлення або недостатній контроль за станом основних засобів призводять до зниження ефективності господарювання, погіршення фінансових результатів та зростання витрат.

В умовах ринкової економіки особливого значення набуває формування достовірної, повної та своєчасної інформації про наявність, рух і використання основних засобів. Це досягається шляхом організації належного бухгалтерського обліку, проведення системного економічного аналізу та аудиту. Зазначені процеси є необхідними для прийняття обґрунтованих управлінських рішень як керівництвом підприємства, так і зовнішніми користувачами інформації – інвесторами, кредиторами, контролюючими органами. Таким чином, облік, аналіз і аудит основних засобів виступають важливими інструментами управління, що забезпечують підвищення ефективності використання ресурсів.

Актуальність дослідження зумовлена теоретичною та практичною значимістю проблем організації обліку, аналізу й аудиту основних засобів, а також необхідністю вдосконалення методичних підходів до їх здійснення в сучасних умовах господарювання. Аналіз наукових джерел свідчить про наявність низки дискусійних питань, серед яких: неоднозначність трактування економічної сутності основних засобів, відсутність уніфікованої класифікації, розбіжності у методах нарахування амортизації в бухгалтерському та податковому обліку, а також недостатня інтеграція сучасних інформаційних технологій у процеси управління. Вирішення зазначених проблем потребує

комплексного підходу, що поєднує теоретичні дослідження та практичні рекомендації.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних аспектів обліку, аналізу та аудиту основних засобів зробили такі вчені, як М. І. Скрипник, В. В. Сопко, М. Т. Білуха, В. П. Завгородній, В. Г. Андрійчук, М. І. Бондар, Л. В. Гуцаленко, О. А. Петрик, Л. С. Стригуля, О. Ф. Андросова, К. А. Калугіна, А. П. Макаренко, М. В. Шама та інші дослідники. Їхні праці стали основою для формування сучасних підходів до обліку та контролю основних засобів, проте низка питань залишається відкритою.

Мета дипломної роботи полягає у розробленні та вдосконаленні науково-методичних і практичних засад обліку, аналізу та аудиту операцій з основними засобами на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

- узагальнити підходи до визначення економічної сутності та оцінки основних засобів;
- систематизувати напрями їх класифікації;
- здійснити огляд нормативно-правового регулювання та наукових джерел з питань обліку й аудиту;
- проаналізувати показники діяльності ТОВ «ПРОМБУД» та оцінити ефективність використання основних засобів;
- розробити методику економічного аналізу основних засобів підприємства;
- дослідити стан бухгалтерського обліку та порядок відображення основних засобів у фінансовій звітності;
- оцінити вплив сучасних інформаційних технологій на управління основними засобами;
- визначити особливості організації та методики аудиту основних засобів;
- запропонувати рекомендації щодо удосконалення обліку, аналізу та аудиту основних засобів на підприємстві.

Об'єкт дослідження – процес обліку, аналізу та аудиту операцій з основними засобами на ТОВ «ПРОМБУД». Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних засад обліку, аналізу та аудиту наявності, руху та використання основних засобів.

Методологічну основу роботи становить системний підхід, що передбачає комплексне розкриття економічної сутності основних засобів. Використано загальнонаукові методи (діалектичний, логічний, структурно-функціональний), а також спеціальні прийоми економіко-статистичного аналізу (методи порівняння, групування, індукції та дедукції, коефіцієнтний метод тощо).

Інформаційна база дослідження включає законодавчі та нормативні акти, наукові праці, періодичні видання, а також фінансову звітність ТОВ «ПРОМБУД».

Наукова новизна роботи полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення методики обліку, аналізу та аудиту основних засобів, зокрема шляхом застосування сучасних інформаційних технологій та впровадження робочих документів для внутрішнього аудиту (тестування системи внутрішнього контролю, класифікатор джерел інформації, типових помилок тощо). Крім того, удосконалено методику економічного аналізу основних засобів підприємства, що сприятиме підвищенню ефективності їх використання.

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ЗОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ

1.1. Економічна сутність основних засобів та порядок їх оцінки

Основні засоби підприємства виконують ключову функцію забезпечення належних матеріально-технічних умов для здійснення господарської діяльності. Вони створюють можливості для зберігання виробничих запасів, проведення транспортних, вантажно-розвантажувальних, фасувальних та інших підготовчих операцій, що супроводжують процеси постачання, реалізації продукції та надання послуг. Крім того, основні засоби забезпечують організацію праці та відпочинку персоналу, сприяють підвищенню продуктивності праці та загальної ефективності функціонування підприємства.

Досягнення зазначених цілей потребує цілеспрямованої роботи з формування оптимального складу та структури основних засобів, створення належних умов їх експлуатації, підтримання у робочому стані, а також вибору раціональної політики амортизації. Таким чином, управління основними засобами є стратегічним напрямом діяльності підприємства, що впливає на його фінансову стабільність і конкурентоспроможність.

З огляду на це, основні засоби розглядаються як один із найважливіших елементів продуктивних сил, що забезпечує не лише процес виробництва, а й функції розподілу, обміну та споживання ресурсів. Водночас слід зазначити, що сучасні підходи до визначення поняття «основні засоби» залишаються неоднозначними, що зумовлює необхідність їх систематизації.

З економічної точки зору під терміном «основні засоби» розуміють матеріальні активи, які використовуються у господарській діяльності підприємства протягом періоду, що перевищує один рік (365 календарних днів) з моменту введення в експлуатацію, і вартість яких поступово зменшується внаслідок фізичного або морального зносу.

До характерних ознак основних засобів належать:

- використання у натуральній формі протягом тривалого часу (не менше одного року);

- схильність до зносу, що проявляється у поступовій втраті технічних характеристик та можливості подальшої експлуатації через фізичне старіння або вичерпання потужності (матеріальний знос), а також у втраті економічної доцільності використання через появу більш сучасних і продуктивних засобів (моральний знос).

- Специфічною ознакою основних засобів є особливий характер їх кругообігу та відшкодування вартості. На відміну від оборотних активів, вартість основних засобів не переноситься на готову продукцію одноразово, а відшкодовується поступово через механізм амортизації. Амортизаційні відрахування включаються до складу поточних витрат підприємства, що, у свою чергу, впливає на собівартість вироблених товарів, виконаних робіт або наданих послуг. Такий підхід забезпечує рівномірний розподіл витрат на придбання та використання основних засобів протягом усього періоду їх експлуатації.

- Основні засоби відіграють ключову роль у фінансово-господарській діяльності підприємства, адже вони забезпечують безперервність виробничого процесу та стабільність роботи. Проте залучення основних засобів має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, вони створюють умови для підвищення продуктивності праці та ефективності господарювання, а з іншого – потребують значних фінансових ресурсів для придбання, модернізації та підтримання у робочому стані. Своєчасне оновлення основних засобів часто ускладнюється низкою факторів, серед яких: недостатність обсягів грошових коштів, що залежить від фінансових можливостей підприємства та результатів його діяльності у попередніх періодах; висока вартість основних засобів порівняно з іншими видами активів; обмеженість доступу до кредитних ресурсів тощо. Це свідчить про необхідність зваженого підходу до управління ефективністю використання основних засобів у фінансово-господарській діяльності підприємства.

- Важливим елементом організації обліку є визначення одиниці обліку

основних засобів. Згідно з чинними нормативними положеннями, одиницею обліку виступає об'єкт основних засобів. Під об'єктом розуміють закінчений пристрій з усіма необхідними пристосуваннями та приладдям або окремий конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних самостійних функцій. Крім того, об'єктом може бути комплекс взаємопов'язаних предметів, що мають спільні пристосування, приладдя, систему керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен елемент комплексу може виконувати свої функції лише у складі цього комплексу.

- Визначення поняття «основні засоби» закріплено у нормативних документах. Так, відповідно до п. 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання у виробничому процесі, постачанні товарів, наданні послуг, здаванні в оренду або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких перевищує один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [43].

- Аналогічний підхід простежується у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку (МСБО) 16 «Основні засоби», де зазначено, що основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує для використання у виробництві, постачанні товарів, наданні послуг, здаванні в оренду або для управлінських цілей, і які, як очікується, будуть використовуватися протягом більш ніж одного звітного періоду.

- Податковий кодекс України надає власне визначення поняття «основні засоби». Згідно з ним, основні засоби – це матеріальні активи, включаючи запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр, за винятком вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних та архівних фондів, матеріальних активів із вартістю, що не перевищує 6000 грн, невиробничих основних засобів та нематеріальних активів. Такі активи призначаються платником податку для використання у господарській діяльності, мають вартість понад 6000 грн, поступово зменшуються у зв'язку з фізичним або моральним зносом та

характеризуються очікуваним строком корисного використання понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

- Аналіз нормативно-правових актів свідчить про наявність розбіжностей у трактуванні поняття «основні засоби». Це зумовлює необхідність порівняння підходів, закріплених у бухгалтерському та податковому законодавстві. У таблиці 1.1 наведено порівняльну характеристику цих підходів.

- Як показують дані таблиці, ознаки матеріальності та строку корисного використання є тотожними в обох системах. Водночас існують суттєві відмінності за іншими критеріями, зокрема щодо вартісних обмежень, складу об'єктів та порядку їх класифікації. Це створює практичні труднощі для підприємств при організації обліку та формуванні облікової політики.

- Проблема визнання основних засобів тісно пов'язана з питанням їх оцінки. Застосування принципів єдності та реальності оцінювання є визначальним чинником ефективної організації обліку. Сутність оцінки полягає у присвоєнні числових значень об'єктам основних засобів відповідно до встановлених правил, що забезпечує достовірність інформації для управлінських рішень та фінансової звітності.

Оцінка основних засобів є важливим елементом бухгалтерського обліку, оскільки вона забезпечує достовірність відображення активів у фінансовій звітності та формує основу для прийняття управлінських рішень. У процесі обліку застосовуються різні види вартості основних засобів, кожен з яких має специфічне призначення:

- Первісна (історична) вартість – фактична собівартість необоротних активів, що визначається сумою грошових коштів або справедливою вартістю інших активів, сплачених чи переданих для придбання або створення об'єкта.

- Справедлива вартість – сума, за якою актив може бути реалізований або зобов'язання погашене за звичайних умов на певну дату.

- Переоцінена вартість – вартість необоротних активів після проведення переоцінки відповідно до встановлених правил.

- Чиста вартість реалізації – справедлива вартість активу за вирахуванням очікуваних витрат на його реалізацію.
- Вартість, що амортизується – первісна або переоцінена вартість активу за мінусом його ліквідаційної вартості.
- Балансова вартість – сума, за якою актив відображається у балансі після вирахування накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності.
- Залишкова вартість – різниця між первісною (або переоціненою) вартістю активу та сумою накопиченої амортизації.

Відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби», придбані або створені основні засоби зараховуються на баланс за первісною вартістю [43]. Склад первісної вартості залежить від способу надходження активу (внесок до статутного капіталу, придбання за плату, самостійне виготовлення, безоплатне отримання тощо). До її складу входять витрати на придбання, монтаж, реєстраційні збори, державне мито, ввізне мито та інші витрати, без урахування непрямих податків. Водночас виплати за користування кредитом не включаються до первісної вартості основних засобів, навіть якщо вони придбані за рахунок позикового капіталу.

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», підприємства повинні дотримуватися принципу історичної (фактичної) собівартості, що передбачає пріоритет оцінки активів на основі витрат на їх придбання або виробництво. Крім того, застосовується принцип обачності, який вимагає використання методів оцінки, що запобігають завищенню активів та доходів і заниженню зобов'язань та витрат [34].

До складу історичної собівартості входять:

- суми, сплачені постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, пов'язані з отриманням прав на об'єкт основних засобів;
- суми ввізного мита.

До первісної вартості основних засобів включаються витрати, безпосередньо пов'язані з їх придбанням, створенням та доведенням до стану, придатного для використання за призначенням. Зокрема, до таких витрат належать:

- суми непрямих податків, що виникають у зв'язку з придбанням або створенням основних засобів, якщо вони не підлягають відшкодуванню підприємству чи установі;
- витрати на страхування ризиків, пов'язаних із транспортуванням основних засобів;
- витрати на транспортування, установку, монтаж та налагодження об'єктів основних засобів;
- інші витрати, які безпосередньо забезпечують приведення основних засобів у стан, що дозволяє їх використання відповідно до запланованої мети.

Включення зазначених витрат до первісної вартості обґрунтовується принципом достовірності оцінки активів, закріпленим у національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку. Такий підхід забезпечує правильне формування собівартості об'єкта та відображення його реальної економічної цінності у фінансовій звітності.

Первісна вартість об'єктів основних засобів визначається залежно від способу їх надходження на підприємство. Якщо основні засоби придбані за грошові кошти, виготовлені власними силами або отримані від підрядних організацій, їх оцінка здійснюється за фактичною собівартістю. У випадках безоплатного отримання або внесення до статутного капіталу застосовується справедлива вартість, погоджена засновниками підприємства. Якщо загальна сума зобов'язань охоплює кілька об'єктів, вона розподіляється пропорційно до справедливої вартості кожного з них.

Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта у робочому стані та забезпечення отримання первісно визначених економічних вигід, включаються до складу поточних витрат підприємства [36]. Водночас первісна вартість збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта (модернізація,

модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція), якщо такі роботи призводять до зростання майбутніх економічних вигід. Зменшення первісної вартості відбувається у разі часткової ліквідації об'єкта.

Особливу увагу слід приділити об'єктам, що складаються з кількох частин із різними строками корисного використання. У такому випадку кожна частина визнається окремим об'єктом основних засобів у бухгалтерському обліку, що забезпечує точність нарахування амортизації та відображення реальної вартості активів.

Усі основні засоби, за винятком земельних ділянок, підлягають фізичному та моральному зносу. Під впливом фізичних сил, технічних і економічних факторів вони поступово втрачають свої експлуатаційні характеристики, що з часом призводить до їх непридатності для використання. Процес поступового перенесення вартості діючих основних засобів на готову продукцію та одночасного накопичення грошових ресурсів для заміни зношених об'єктів називається амортизацією [31].

Відповідно до Податкового кодексу України, амортизація визначається як поступове віднесення витрат на придбання, виготовлення або поліпшення основних засобів на зменшення скоригованого прибутку платника податку в межах встановлених норм амортизаційних відрахувань [41]. У П(С)БО 7 «Основні засоби» амортизація трактується як систематичний розподіл вартості об'єкта основних засобів, що підлягає амортизації, протягом строку його корисного використання [43].

Витрати, що підлягають амортизації, а також ті, що включаються до складу витрат у податковому обліку, наведено на рис. 1.2. Важливо зазначити, що амортизаційна політика підприємства має значний вплив на його фінансовий стан. Збільшення норм амортизаційних відрахувань сприяє формуванню внутрішнього інвестиційного потенціалу та покращенню фінансової стійкості підприємства, тоді як їх зменшення забезпечує зростання надходжень до державного бюджету. Таким чином, амортизація виступає не лише обліковим механізмом, а й інструментом державного регулювання економічних процесів.

Нарахування амортизації здійснюється до моменту, коли залишкова вартість об'єкта досягає його ліквідаційної вартості. Це забезпечує поступове перенесення економічної цінності активу на продукцію або послуги, що виробляються, та формування фінансових ресурсів для оновлення основних засобів.

Відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби», нарахування амортизації здійснюється із застосуванням кількох методів, що забезпечують систематичний розподіл вартості об'єкта протягом строку його корисного використання. Основні методи включають:

1. Прямолінійний метод – передбачає рівномірне списання вартості, що амортизується, протягом усього строку експлуатації. Річна сума амортизації визначається шляхом ділення амортизованої вартості на очікуваний період використання об'єкта.

2. Метод зменшення залишкової вартості – амортизація розраховується як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року та норми амортизації, визначеної виходячи зі строку корисного використання.

3. Метод прискореного зменшення залишкової вартості – аналогічний попередньому, але норма амортизації подвоюється, що забезпечує швидше списання вартості у перші роки експлуатації.

4. Кумулятивний метод – річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Останній розраховується діленням кількості років, що залишаються до завершення строку використання, на суму чисел років корисного використання.

5. Виробничий метод – амортизація нараховується пропорційно фактичному обсягу виробленої продукції (робіт, послуг) за рік, виходячи з виробничої ставки амортизації.

Підприємства мають право самостійно обирати метод амортизації, враховуючи особливості використання активів, строки їх корисного використання та вимоги податкового законодавства. Амортизація є похідним процесом від фізичного та морального зносу основних засобів і виконує функцію

систематичного розподілу вартості необоротних матеріальних активів, що амортизуються, протягом усього періоду їх експлуатації.

1.2 Класифікація основних засобів підприємства

Раціональна організація бухгалтерського обліку основних засобів неможлива без їх чіткої класифікації. Класифікація ґрунтується на загальних для всіх галузей економіки ознаках і передбачає поділ об'єктів на групи за спільними функціональними характеристиками у виробничому процесі. Такий підхід має ключове значення для систематизації облікових даних, забезпечення контролю та формування звітності. Завдяки класифікації основні засоби розподіляються на групи, що підлягають обліку та контролю, а також забезпечується єдність групування за видами об'єктів у різних галузях, що дозволяє порівнювати показники діяльності підприємств на макрорівні.

З практичної точки зору класифікація необхідна для ведення обліку, складання фінансової звітності, планування відтворення основних засобів, проведення переоцінки та інвентаризації. Для цього підприємства формують однорідні групи об'єктів за певними ознаками, що спрощує облік і контроль.

Економічно обґрунтована класифікація основних засобів передбачає їх групування за такими критеріями:

- натурально-речовий склад;
- функціональне призначення;
- характер використання;
- належність;
- відношення до виду економічної діяльності.

Застосування класифікації дозволяє оптимізувати структуру основних засобів, підвищити ефективність їх використання, забезпечити належний фізичний стан та сприяти раціональному управлінню активами.

Під класифікацією основних засобів розуміють процес їх групування за певними ознаками в якісно однорідні групи. Це полегшує поточний облік,

спрощує складання звітності про наявність і рух основних засобів. У науковій літературі існують різні підходи до класифікації. Так, В. Г. Загородній пропонує класифікувати основні засоби за ознакою участі у процесі розширеного відтворення, поділяючи їх на виробничі та невиробничі [10, с. 157]. Більш деталізовану класифікацію наводить І. Чалий [55, с. 28], який виділяє групи за функціональним призначенням (виробничі, невиробничі), видами економічної діяльності (промисловість, будівництво, сільське господарство), натурально-матеріальним складом, характером використання (діючі, недіючі, запасні) та належністю (власні, орендовані).

Відповідно до типової класифікації основні засоби поділяються:

- за належністю – на власні та орендовані;
- за використанням – на діючі та недіючі;
- за призначенням – на виробничі та невиробничі.

До власних основних засобів належать ті, що перебувають у власності підприємства, а орендовані – ті, що використовуються на підставі договору оренди.

Формування власних основних засобів підприємства здійснюється за рахунок різних джерел фінансування, серед яких статутний (пайовий, акціонерний) капітал, додаткові інвестиції для розширеного відтворення, а також прибуток, отриманий від господарської діяльності. Орендовані основні засоби, на відміну від власних, не належать підприємству-орендарю, проте використовуються ним на підставі договору оренди для забезпечення виробничих або інших процесів. Важливо зазначити, що такі об'єкти відображаються у балансі лише орендодавця, що виключає можливість їх подвійного обліку.

За ознакою використання основні засоби поділяються на діючі та недіючі. До діючих належать об'єкти, що перебувають в експлуатації, включаючи ті, які тимчасово не використовуються або передані в оренду іншим підприємствам на договірних умовах. Недіючі основні засоби – це об'єкти, що знаходяться в резерві, на складі або у запасі.

Залежно від функціонального призначення та виду діяльності основні засоби класифікуються на виробничі та невиробничі. Виробничі основні засоби виступають засобами праці, за допомогою яких працівники здійснюють вплив на предмети праці, а також забезпечують виконання процесів, пов'язаних із виробництвом, торгівлею, заготівлею тощо. Вони безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або опосередковано сприяють його здійсненню, багаторазово функціонують у повторюваних виробничих циклах, поступово зношуються і частинами переносять свою вартість на готову продукцію, не змінюючи натуральної форми.

Невиробничі основні засоби є важливою складовою соціальної інфраструктури підприємства. Вони призначені для задоволення соціально-побутових потреб працівників, функціонують протягом тривалого часу, поступово зношуються, але не беруть участі у виробництві матеріальних благ. Вартість таких об'єктів не переноситься на продукцію, що зумовлює особливості їх обліку та амортизації.

За ознакою економічної діяльності основні виробничі засоби поділяються на групи відповідно до сфер їх використання. До них належать об'єкти, що застосовуються у промисловості, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, будівництві, торгівлі, громадському харчуванні, лісовому господарстві, матеріально-технічному постачанні та збуті, заготівельній діяльності, а також у житлово-комунальному господарстві. Крім того, основні засоби функціонують у сферах охорони здоров'я, фізичної культури, соціального забезпечення, освіти, науки та наукового обслуговування, культури, мистецтва, кредитно-фінансовій сфері, управлінні та в діяльності громадських організацій.

Для кожної галузі економіки класифікація основних засобів уточнюється з урахуванням її специфіки, зокрема за натурально-речовим складом та виробничим призначенням. Водночас зберігається можливість узгодження класифікаційних ознак на макрорівні, що забезпечує порівнянність показників у межах різних видів економічної діяльності.

У системі оподаткування України встановлено 16 груп основних засобів та інших необоротних активів [41]. Така деталізація сприяє правильному визначенню норм амортизації, обліку та контролю за використанням активів у різних галузях економіки.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» у системі бухгалтерського обліку виділяються такі групи основних засобів: земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель; будівлі, споруди та передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар (у тому числі меблі); робоча та продуктивна худоба; багаторічні насадження; а також інші основні засоби [43]. Така класифікація забезпечує систематизацію облікових даних і створює основу для правильного нарахування амортизації та складання фінансової звітності.

Згідно зі статтею 145 Податкового кодексу України основні засоби поділяються на 16 груп. По суті, ці групи відповідають класифікації, наведеної у П(С)БО 7, однак мають певні особливості. Головна відмінність полягає у встановленні мінімально допустимих строків корисного використання для кожної групи, що відображено у правій колонці таблиці 1.3. Це означає, що строк експлуатації об'єкта не може бути меншим за норматив, визначений Податковим кодексом [41]. Наприклад, для будівель мінімально допустимий строк корисного використання становить 20 років. Якщо підприємство у своїй обліковій політиці встановлює строк 15 років, він не може бути застосований для цілей податкового обліку.

Таким чином, узгодження строків корисного використання основних засобів між бухгалтерським та податковим обліком є важливою умовою формування достовірної інформації та дотримання вимог законодавства.

1.3. Огляд літературних джерел та нормативно-правове регулювання обліку і аудиту операцій з основними засобами

Аналіз еволюції поняття «основні засоби» свідчить про те, що його витoki пов'язані з працями представників французької економічної школи, серед яких Гільбо А. та Леоте Е. Вони розглядали актив підприємства як комплекс, що включає основні засоби, оборотні ресурси, витрачені засоби (інвестовані в незавершені процеси), дебіторську заборгованість та збитки. У XVII–XX ст. Ла Порт М. запропонував систематизацію рахунків, виокремивши групу власності або майнових рахунків, яка виконувала специфічну функцію управління ресурсами підприємства [58, с. 139].

Подальший розвиток концепції відбувся у XIX–XX ст., коли Вейцман Р.Я. (1870–1936) здійснив поділ активів на дві основні групи: засоби у фазі обігу та засоби у фазі виробництва. Крім того, він деталізував структуру активів, виділивши основні засоби, засоби в обігу та засоби поза обігом [58, с. 140].

Сучасний етап розвитку економічної науки в Україні актуалізує необхідність поглибленого теоретичного обґрунтування поняття «основні засоби» як економічної категорії. Дискусії щодо його змісту тривають від моменту введення терміна в науковий обіг, що зумовлює важливість пошуку оптимальних підходів до визначення та формування перспективних напрямів дослідження.

У науковій літературі питання сутності та змісту основних засобів розглядається у численних працях вітчизняних і зарубіжних учених. Провідні економісти сходяться на думці, що основні засоби становлять невід'ємну частину майнового комплексу кожного суб'єкта господарювання, незалежно від галузевої належності та специфіки діяльності.

Аналіз різних підходів до трактування сутності поняття «основні засоби» свідчить, що вони становлять фундамент активів підприємства та відіграють ключову роль у забезпеченні виробничої й господарської діяльності. Їх значення обумовлене тим, що саме основні засоби формують матеріально-технічну базу, яка визначає потенціал розвитку суб'єкта господарювання.

Сучасні дослідники, розглядаючи економічну природу цього поняття, виокремлюють низку його характерних ознак, серед яких:

- наявність матеріальної форми активів;
- участь у процесах виробництва та реалізації продукції;
- збереження незмінної натуральної форми протягом усього строку використання;
- тривалість корисного використання понад один рік або операційний цикл, якщо він перевищує річний період;
- поступове перенесення вартості на створений продукт у міру фізичного та морального зношення;
- можливість передачі в оренду іншим суб'єктам господарювання.

Основні засоби займають домінуючу частку у структурі активів більшості підприємств, що зумовлює їх вирішальне значення для ефективності функціонування. Від управлінських рішень щодо складу, структури та руху основних засобів залежить рівень конкурентоспроможності та фінансової стабільності підприємства. Особливості їх відтворення в умовах ринкової економіки формують підвищені вимоги до інформаційного забезпечення щодо наявності, стану, структури та ефективності використання основних засобів.

В Україні визначення поняття «основні засоби» закріплено у нормативно-правових актах, ключовими серед яких є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [50] та Податковий кодекс України [48]. Згідно з пунктом 4 П(С)БО 7, основні засоби трактуються як матеріальні активи, що утримуються підприємством для використання у виробничих процесах, постачанні товарів, наданні послуг, передачі в оренду або для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, за умови, що очікуваний строк їх корисного використання перевищує один рік (або операційний цикл, якщо він довший) [50].

У цьому визначенні акцентовано кілька сутнісних характеристик: матеріальна форма активів, їх залучення до виробничої та господарської діяльності, можливість оренди, а також тривалість експлуатації понад один рік. Важливою ознакою є використання основних засобів для реалізації адміністративних та соціально-культурних функцій, що підкреслює їх

багатофункціональність у структурі майна підприємства. Оскільки діяльність суб'єкта господарювання спрямована на отримання прибутку через виробництво, реалізацію продукції та надання послуг, безперервність цих процесів обумовлює необхідність постійного використання основних засобів як базового елемента економічної системи підприємства.

Водночас у підпункті 14.1.138 Податкового кодексу України наведено інше визначення: основні засоби – це матеріальні активи, включаючи запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (за винятком вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, активів вартістю до 6000 грн., невиробничих основних засобів та нематеріальних активів), призначені для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 грн., з поступовим зменшенням унаслідок фізичного або морального зносу та строком корисного використання понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший) [48].

На відміну від П(С)БО 7, податкове визначення майже не розкриває економічну сутність основних засобів, натомість встановлює чітку вартісну межу для їх класифікації (6000 грн.). У бухгалтерському стандарті така межа відсутня, і підприємство самостійно визначає критерії віднесення активів до основних засобів. Ця неузгодженість створює певні проблеми для формування облікової політики, зокрема щодо гармонізації фінансового та податкового обліку.

У міжнародній практиці облік основних засобів регламентується Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку (МСБО) 16 «Основні засоби». Згідно з його положеннями, основні засоби визначаються як матеріальні об'єкти, що утримуються для використання у виробництві або постачанні товарів, наданні послуг, передачі в оренду чи для адміністративних цілей, і які, за очікуванням, будуть використовуватися протягом більше ніж одного звітного періоду [36].

Варто зазначити, що формулювання «протягом більше одного періоду», наведене у МСБО 16, є менш конкретним порівняно з П(С)БО 7, де чітко визначено строк корисного використання – понад один рік або один операційний цикл, якщо він перевищує рік. Така різниця у підходах може створювати певні труднощі при гармонізації національних та міжнародних стандартів обліку.

Висновки до розділу 1

Ефективний розвиток підприємства можливий лише за умови раціонального використання економічних ресурсів, серед яких основні засоби займають провідне місце. Вони становлять продуктивну частину майнового комплексу та забезпечують здійснення операційної діяльності.

У ході дослідження проведено порівняльний аналіз бухгалтерського та податкового підходів до визнання основних засобів. Встановлено, що ознаки матеріальності та строку корисного використання є тотожними в обох системах, тоді як у питаннях підконтрольності, призначення та вартісної межі спостерігаються суттєві розбіжності.

Нормативно-правові акти України по-різному трактують поняття «основні засоби». Згідно з п. 4 П(С)БО 7, основні засоби – це матеріальні активи, що утримуються підприємством для використання у виробничому процесі, постачанні товарів, наданні послуг, передачі в оренду або для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, за умови строку корисного використання понад один рік (або операційного циклу, якщо він довший).

Важливою характеристикою основних засобів є їх фізичний та моральний знос під впливом технічних і економічних факторів. Поступове перенесення вартості на готову продукцію та формування грошового фонду для заміни зношених об'єктів реалізується через амортизацію. Підприємства мають право самостійно обирати один із шести методів нарахування амортизації, визначаючи строки корисного використання об'єктів.

Раціональна організація обліку основних засобів передбачає їх класифікацію за певними ознаками. Для бухгалтерського обліку ключовими є

групування за використанням (діючі, недіючі), приналежністю (власні, орендовані) та призначенням (виробничі, невиробничі). Для податкового обліку важливим є поділ за мінімально допустимими строками амортизації.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТОВ «УКРПРОМБУД»

2.1. Аналіз основних показників діяльності ТОВ «УКРПРОМБУД»

Базою дослідження для підготовки дипломної роботи обрано ТОВ «УКРПРОМБУД», яке за класифікацією видів економічної діяльності належить до підприємств будівельної галузі. З огляду на значний вплив чинників зовнішнього середовища на результати діяльності підприємства, доцільним є аналіз стану будівельної галузі України за останні роки. Протягом цього періоду спостерігається стійка тенденція до динамічного

розвитку будівельного сектору, що зумовило позитивний вплив на економічне зростання країни.

За інформацією Державної служби статистики України, структура виробленої будівельної продукції за характером робіт має такий розподіл: нове будівництво становить 36,1 % загального обсягу, ремонтні роботи (капітальний та поточний) – 36,9 %, реконструкція та технічне переоснащення – 27,0 %.

У 2024 році обсяг виробництва будівельної продукції досяг 202,8 млрд грн, що на 11,6 % перевищує показник 2023 року (див. табл. 2.2). Аналіз динаміки свідчить про стійке зростання обсягів будівництва протягом досліджуваного періоду: з 2018 по 2024 рік загальні показники збільшилися майже утричі. При цьому у 2018 році переважало будівництво будівель, тоді як за останні три роки домінує спорудження інженерних об'єктів (рис. 2.1).

Лідерами за обсягами виробленої будівельної продукції у 2024 році стали: Київська область – 10 294,8 млн грн, Дніпропетровська – 19 484,5 млн грн, Одеська – 17 313,5 млн грн, Харківська – 14 731,3 млн грн. Зростання будівельної активності пояснюється збільшенням інвестиційних витрат підприємств на виконання будівельних робіт та покращенням умов ведення бізнесу.

Суттєвим чинником розвитку галузі стало підвищення позицій України у міжнародному рейтингу Doing Business: у 2024 році країна піднялася на сім сходинок і посіла 64 місце. Особливо значний прогрес спостерігається за показником «Отримання дозволів на будівництво»: ще кілька років тому Україна займала 140 місце, а нині – 20 місце, що свідчить про якісні інституційні зміни (табл. 2.3).

Нормативне врегулювання будівельної діяльності, зокрема створення Єдиної державної електронної системи у складі містобудівного кадастру, спрощення та забезпечення прозорості процедур на передпроектній стадії, усунення штучних бар'єрів під час проектування та будівництва, стало передумовою динамічного розвитку галузі. Водночас темпи зростання виробництва будівельної продукції залишаються залежними від загальних темпів економічного розвитку країни. Таким чином, досліджуване підприємство

функціонує в умовах економічного підйому будівельної галузі, що супроводжується високим рівнем конкурентного тиску.

ТОВ «УКРПРОМБУД» здійснює діяльність на підставі статуту (див. Додаток Г) і має статус юридичної особи. Підприємство володіє самостійним балансом, поточними та іншими рахунками в банківських установах, печаткою, штампами, бланками, товарним знаком та іншою атрибутикою юридичної особи. Воно має право укладати договори, набувати майнові та немайнові права, нести обов'язки, виступати позивачем і відповідачем у судах різних юрисдикцій.

Товариство може створювати дочірні підприємства, відкривати філії та представництва, затверджувати відповідні положення. Воно має право здійснювати операції з майном, включаючи продаж, передачу, обмін, оренду та інші форми відчуження, якщо це не суперечить чинному законодавству України. Підприємство є платником податку на додану вартість на загальних підставах.

Органами управління ТОВ «УКРПРОМБУД» є: загальні збори учасників, виконавчий орган та ревізійна комісія. До виключної компетенції загальних зборів належать: визначення стратегічних напрямів діяльності, затвердження планів і звітів, внесення змін до статуту, встановлення порядку внесення додаткових вкладів, обрання членів ревізійної комісії, призначення та звільнення директора, визначення умов оплати праці посадових осіб тощо. Поточне керівництво здійснює директор, який обирається загальними зборами на строк до трьох років і несе персональну відповідальність за результати діяльності товариства.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства здійснюється ревізійною комісією, яка є органом внутрішнього контролю. Трудовий колектив товариства формується з громадян, що беруть участь у його діяльності на підставі трудового договору або інших форм, які регулюють трудові відносини між працівником і підприємством.

Підприємство самостійно визначає форми оплати праці, розміри заробітної плати та порядок надання інших видів винагороди. Станом на 01.01.2022 р. чисельність трудового колективу становила 380 осіб, зайнятих у виробничій та управлінській діяльності.

ТОВ «УКРПРОМБУД» володіє значним інтелектуальним потенціалом, підтримує партнерські відносини, оснащене сучасними інформаційними засобами управління. Облік і управління здійснюються за допомогою комп'ютерних мереж, що забезпечує оперативність та точність управлінських рішень.

Підприємство створено на основі приватної власності засновників. Управління діяльністю здійснює директор та його заступники (рис. 2.2): комерційний директор і фінансовий директор. Організаційна структура підприємства є лінійно-функціональною, що передбачає поєднання лінійного керівництва з функціональними службами. Лінійні керівники приймають ключові рішення, а функціональні підрозділи забезпечують їх технічну та аналітичну підготовку, розробку варіантів рішень, планування, фінансові розрахунки та матеріально-технічне забезпечення.

Перевагами лінійно-функціональної структури є швидке впровадження управлінських рішень, висока спеціалізація функціональних служб, що підвищує ефективність роботи, а також можливість маневрування ресурсами. Недоліки полягають у недостатній гнучкості при вирішенні нових завдань, складнощах координації між підрозділами, ускладненні впровадження інновацій без участі керівництва вищого рівня та надмірній вертикалізації управління.

Фінансову діяльність підприємства контролює фінансовий директор, який разом із директором несе відповідальність за фінансовий стан товариства. Облік господарських операцій здійснює головний бухгалтер. Комерційний директор відповідає за оперативне планування, реалізацію завдань, контроль виконання планів, ціноутворення, прогнозування, економічний аналіз та управління персоналом. Його діяльність базується на інформації, отриманій від фінансового

директора, начальника відділу постачання та головного бухгалтера, і узгоджується зі стратегією розвитку підприємства.

Діяльність товариства, визначена статутом, є багатoproфільною (рис. 2.3). Основними видами діяльності у досліджуваному періоді відповідно до КВЕД були:

- 45.21.1 – Будівництво будівель;
- 45.34.0 – Інші монтажні роботи;
- 74.20.1 – Діяльність у сфері інжинірингу.
- Аналіз даних таблиці 2.4 свідчить про те, що максимальне

значення чистого доходу від реалізації продукції підприємство отримало у 2024 році, що демонструє позитивну динаміку розвитку. Зазначений показник перевищив рівень 2023 року на 28 110 тис. грн, або на 90,5 %. Зростання обсягів реалізації пояснюється розширенням ринку будівельних послуг, що було розглянуто у попередньому підрозділі.

- Собівартість реалізованої продукції у 2024 році становила 57 235 тис. грн, що на 28 119 тис. грн більше порівняно з попереднім роком. Така тенденція є наслідком збільшення обсягів реалізації будівельних робіт та підвищення цін на них.

- Варто зазначити, що 2023 рік був для підприємства менш успішним: доходи та витрати знизилися майже удвічі порівняно з 2022 роком. Основною причиною стало анулювання субпідрядником будівельного контракту на значну суму.

- Разом із тим, спостерігається позитивна тенденція у динаміці чистого прибутку. Так, у 2023 році він зріс на 1 882,7 тис. грн (195,6 % порівняно з попереднім роком), а у 2024 році – ще на 300,9 тис. грн (10,6 %).

- Вартість необоротних активів у 2023 році становила 55 700 тис. грн, що на 13 701 тис. грн (32,6 %) більше, ніж у 2022 році. У 2024 році цей показник знизився на 1 292 тис. грн (2,3 %) у зв'язку зі списанням зношених основних засобів.

- Продуктивність праці персоналу досягла найвищого рівня у 2024 році – 739 тис. грн на одного працівника, що на 351,4 тис. грн перевищує показник 2023 року.
- Матеріаломісткість продукції у 2023 році зросла до 42,1 %, що є досить високим значенням, проте у 2024 році вона знизилася на 1,4 %.
- Рентабельність продукції, яка визначається як відношення чистого прибутку до собівартості реалізованої продукції, досягла максимального рівня у 2023 році – 10,3 %. У 2024 році цей показник знизився на 4,8 %.
- Рентабельність необоротних активів, що розраховується як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості активів, демонструє поступове зростання протягом досліджуваного періоду та у 2024 році становила 5,8 %, що на 0,7 % більше порівняно з попереднім роком.
- Витрати на 1 гривню наданих будівельних послуг у 2024 році склали 94 копійки, що на 5 копійок більше, ніж у 2023 році.
- Для більш глибокого аналізу фінансового стану підприємства доцільно розглянути ключові показники ліквідності. Зокрема, коефіцієнт поточної ліквідності (Кп.л.), який визначається як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань, характеризує здатність підприємства своєчасно погашати короткострокові зобов'язання (табл. 2.5).

2.2 Формування методики економічного аналізу основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД»

Для забезпечення ефективного функціонування підприємства важливим є проведення ґрунтового аналізу його основних засобів. У буквальному значенні термін «аналіз» (від грец. *analysis* – розкладання, розчленування) означає процес розподілу складного явища на окремі елементи з метою глибшого пізнання його сутності та взаємозв'язків. У практиці економічних досліджень аналіз виступає як метод системного вивчення об'єкта, що дозволяє виявити закономірності його розвитку та фактори впливу.

Аналізуючи стан і використання основних засобів, слід враховувати, що зростання обсягів виробництва прямо залежить від частки сучасних, технічно досконалих засобів праці у структурі активів підприємства. Відповідно, методика економічного аналізу основних засобів має ґрунтуватися на системному підході, що передбачає розробку комплексної програми аналітичної роботи, яка включає:

- визначення завдань аналізу основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД»;
- узгодження мети, строків виконання та складу фахівців, залучених до проведення аналізу;
- оцінку поточного стану основних засобів, дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що характеризують їх рух та ефективність використання;
- виявлення впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на рівень забезпеченості та стан основних засобів;
- визначення умов, що сприяють підвищенню ефективності їх функціонування, а також факторів, які негативно впливають на результати діяльності;
- пошук оптимальних управлінських рішень для покращення стану основних засобів;
- підготовку пропозицій щодо удосконалення їх використання та подання рекомендацій керівництву підприємства.

До основних принципів економічного аналізу основних засобів належать: ефективність, нейтральність, обережність і критичність, об'єктивність і точність, конкретність і дієвість, систематичність і спадковість, а також своєчасність проведення аналітичних процедур.

Ключовими завданнями аналізу основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» є:

- оцінка рівня забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів основними засобами;

- визначення відповідності складу, величини та технічного стану основних засобів виробничим потребам;
- контроль своєчасності оновлення основних засобів;
- аналіз ступеня їх використання та факторів, що впливають на цей показник;
- дослідження стану та структури невиробничих основних засобів.
- Виходячи з поставлених завдань, необхідно обрати методи економічного аналізу. На основі дослідження наукових підходів доцільно застосувати горизонтальний і вертикальний аналіз, аналіз структури та динаміки руху основних засобів, а також коефіцієнтний метод. Для поглибленого дослідження слід проаналізувати ключові показники, що характеризують стан і рух основних засобів підприємства (табл. 2.11).
- Загальнонаукові прийоми економічного аналізу відзначаються універсальністю та застосовуються у всіх сферах наукового пізнання. До них належать: спостереження, аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія і порівняння, логічне мислення та експеримент, узагальнення, абстрагування, моделювання, а також перехід від абстрактного до конкретного. Використання зазначених прийомів у поєднанні зі спеціалізованими методами дозволяє отримати комплексну оцінку ефективності використання основних засобів та розробити обґрунтовані управлінські рішення.

Для проведення економічного аналізу основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» необхідно використовувати комплекс джерел інформації, що забезпечують повноту та достовірність дослідження. Основними джерелами є:

- первинні документи з обліку основних засобів, серед яких: акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (форма ОЗ-1), акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих і модернізованих об'єктів (ОЗ-2), акт на списання основних засобів (ОЗ-3), акт на списання автотранспортних засобів (ОЗ-4), акт про установку, пуск та демонтаж будівельної машини (ОЗ-5), інвентарні картки обліку основних засобів (ОЗ-6), описи інвентарних карток (ОЗ-7), картки руху основних засобів (ОЗ-8),

інвентарні списки за місцем експлуатації (ОЗ-9), розрахунки амортизації (ОЗ-14), а також документи щодо обліку нематеріальних активів (НА-1 – НА-4);

- дані аналітичних і синтетичних рахунків бухгалтерського обліку (рахунки 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи», 13 «Знос необоротних активів», 15 «Капітальні інвестиції»);

- облікові регістри (Журнал 4, відомість 4.1), що відображають рух і стан основних засобів;

- фінансова звітність підприємства, яка містить узагальнені показники щодо необоротних активів;

- інші бухгалтерські документи, що деталізують інформацію про основні засоби.

До додаткових джерел інформації належать документи, що регламентують господарську діяльність підприємства, а саме:

- офіційні нормативні акти, накази, розпорядження, результати ревізій і перевірок;

- господарсько-правові документи (договори, угоди, рішення арбітражних та судових органів, рекламації);

- протоколи загальних зборів учасників товариства;

- матеріали щодо впровадження передового досвіду, технічна та технологічна документація;

- результати спеціальних досліджень стану основних засобів на робочих місцях (хронометраж, фотографія робочого часу тощо);

- усна інформація, отримана від працівників підприємства та інших джерел.

Аналіз основних засобів розпочинається з оцінки рівня забезпеченості підприємства цими ресурсами. Наступним етапом є дослідження динаміки основних засобів, що дозволяє визначити тенденції їх розвитку, структуру та ефективність використання.

Аналіз даних таблиці 2.12 свідчить про позитивну динаміку зміни вартості основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» у досліджуваному періоді. Зокрема, у 2023 році підприємство збільшило обсяг основних засобів на 21 331 тис. грн, що становить приріст на 54,71 % порівняно з 2022 роком. Важливо зазначити, що зростання спостерігається за всіма групами основних засобів, що свідчить про комплексне оновлення матеріально-технічної бази.

У 2024 році загальна вартість основних засобів, відображених на балансі підприємства, зросла ще на 1 002 тис. грн, або на 1,66 % порівняно з попереднім роком. Незважаючи на менший темп приросту, така тенденція демонструє стабільність інвестиційної політики підприємства та розуміння керівництвом значущості матеріальної бази для забезпечення ефективного функціонування та розвитку виробництва.

Під час проведення економічного аналізу основних засобів необхідно оцінити не лише їх загальну динаміку, але й достатність забезпеченості підприємства цими ресурсами, а також дослідити їх склад і структуру. Аналіз структури та динаміки основних засобів є важливою передумовою для визначення тенденцій розвитку матеріально-технічної бази, оцінки виробничого потенціалу та формування управлінських рішень щодо модернізації та оновлення активів.

Наступним етапом дослідження є аналіз структури основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» (табл. 2.13). Під структурою основних засобів розуміють процентне співвідношення окремих груп активів до їх загальної вартості. Такий аналіз дозволяє визначити пріоритетні напрями використання ресурсів, оцінити рівень технічного оснащення підприємства та виявити можливості для оптимізації складу основних засобів.

Аналіз даних таблиці 2.13 дає змогу зробити висновок, що у структурі основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» домінує група «Будинки, споруди та передавальні пристрої». Їх частка протягом досліджуваного періоду становила приблизно половину загальної вартості основних засобів підприємства: у 2022 році – 47,2 %, у 2023 році – 55 %, а у 2024 році – 54,5 %. Така тенденція є

закономірною, оскільки вартість будівель і споруд значно перевищує вартість інших елементів, наприклад, інструментів чи приладів.

Щодо групи «Інвентар, прилади та інструменти», то за даними таблиці 2.13 у 2022 році їх частка становила 25,3 % від загальної вартості основних засобів. У наступні два роки показники знизилися до 19,2 % та 19,5 % відповідно, що свідчить про збереження значної питомої ваги цієї групи у структурі активів. Це можна розглядати як позитивний аспект, адже зазначена група є основою виробничих засобів праці для підприємства.

На аналогічному рівні перебувають показники транспортних засобів, частка яких у структурі основних засобів залишається стабільною. Інші групи основних засобів мають незначну частку – від 2,5 % у 2022 році до 3,2 % у 2024 році. Візуалізація структури основних засобів наведена на рисунку 2.5, що дозволяє наочно оцінити співвідношення окремих груп активів.

При аналізі структури основних виробничих засобів слід враховувати, що їх елементи істотно відрізняються за функціональним призначенням у виробничому процесі, а отже, мають різний ступінь впливу на кінцеві результати господарської діяльності. З огляду на це, наступним етапом дослідження є оцінка ефективності використання основних засобів та визначення їх впливу на результати роботи підприємства.

2.3 Оцінка ефективності використання основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» та їх вплив на результати роботи підприємства

Зростання показника фондоозброєності праці одного працівника свідчить про підвищення рівня забезпеченості підприємства основними засобами, що використовуються у його основній діяльності. Аналогічна тенденція простежується і щодо активної частини основних засобів.

Водночас для досягнення економічної ефективності важливим є випереджальне зростання продуктивності праці порівняно з темпами збільшення фондоозброєності, адже саме це забезпечує раціональне використання матеріально-технічної бази.

Як видно з даних таблиці 2.14, середньорічна вартість активних основних засобів, так само як і загальна вартість основних засобів підприємства, протягом досліджуваного періоду демонструвала зростання. Найвищий темп приросту спостерігався у 2023 році, коли фондоозброєність праці одного працівника та технічна озброєність робітника збільшилися на 150 %. У 2024 році темпи зростання дещо сповільнилися: середньорічна вартість основних засобів та їх активної частини підвищилася приблизно на 1 %, що відповідає аналогічному приросту показників фондоозброєності. Таким чином, результати аналізу свідчать про позитивну тенденцію у забезпеченні ТОВ «УКРПРОМБУД» основними засобами протягом досліджуваного періоду.

Рух основних засобів за первісною вартістю визначається за формулою:

$$FK = FH + F_{\Pi} - F_B, \tag{2.1}$$

де:

- FK – вартість основних засобів на кінець звітного періоду;
- FH – вартість основних засобів на початок звітного періоду;
- F_{Π} – вартість основних засобів, що надійшли;
- F_B – вартість основних засобів, які вибули.

Аналіз технічного стану основних засобів починається з оцінки рівня їх фізичного зносу. Для цього використовують два ключові показники: коефіцієнт зносу та коефіцієнт придатності.

- Коефіцієнт зносу показує частку нарахованого зносу у первісній вартості основних засобів і розраховується як відношення суми амортизації до первісної вартості активів.

- Коефіцієнт придатності визначається як відношення залишкової вартості основних засобів (різниця між первісною вартістю та сумою зносу) до

їх первісної вартості. Його також можна обчислити як різницю між 100 % і коефіцієнтом зносу, вираженим у відсотках.

Зростання коефіцієнта зносу (та відповідне зниження коефіцієнта придатності) може бути зумовлене низкою факторів, серед яких:

- метод нарахування амортизації, що застосовується на підприємстві;
- придбання основних засобів із високим рівнем зносу;
- низькі темпи оновлення матеріально-технічної бази;
- невиконання планів щодо введення в експлуатацію нових об'єктів та їх модернізації.

Аналіз даних таблиці 2.15 свідчить, що найбільший рівень зношеності спостерігається у групі «Інші основні засоби», де протягом досліджуваного періоду відбулося суттєве погіршення технічного стану: коефіцієнт зносу зріс удвічі – з 15,8 % до 32,2 %. Подібна тенденція характерна для всіх груп основних засобів, хоча загальний рівень їх зношеності залишається відносно невисоким. Водночас щорічно спостерігається зростання вартості основних засобів, що пояснюється як надходженням нових об'єктів, так і проведенням дооцінки діючих активів.

Слід враховувати, що коефіцієнт зносу не відображає фактичного фізичного стану основних засобів, а коефіцієнт придатності не дає точної оцінки їх поточної ринкової вартості. На ТОВ «УКРПРОМБУД» це зумовлено такими чинниками:

1. Метод нарахування амортизації, що застосовується на підприємстві, суттєво впливає на суму зносу.

2. Вартісна оцінка основних засобів залежить від кон'юнктури ринку, тому може відрізнятися від розрахункової оцінки за коефіцієнтом придатності. Збільшення вартості основних засобів відбувалося не лише за рахунок придбання нових об'єктів, а й унаслідок дооцінки існуючих активів.

Керівництву підприємства необхідно враховувати, що впровадження високопродуктивного обладнання, модернізація устаткування та удосконалення технологічних процесів є ключовими чинниками підвищення технічного рівня основних засобів і важливими резервами зростання фондовіддачі.

Фондовіддача відображає фактичну ефективність використання основних засобів і визначається двома показниками: технічним рівнем активів та ступенем їх використання. Оцінка фондовіддачі має здійснюватися як за всією сукупністю основних засобів, так і за їх активною частиною. Базою для розрахунку є обсяг продукції у вартісному або натуральному вираженні.

При цьому слід враховувати, що на обсяг продукції у вартісному вираженні впливають не лише фактори ефективності використання основних засобів, але й зовнішні чинники, такі як зміна цін, тарифів, а також структурні зрушення у складі продукції. Використання натуральних показників дозволяє нейтралізувати вплив цих факторів, проте в умовах багатоміністерного виробництва їх застосування є обмеженим.

Далі доцільно здійснити групування факторів, що впливають на фондовіддачу ТОВ «УКРПРОМБУД», для визначення резервів підвищення ефективності використання основних засобів.

Згідно зі схемою, наведеною на рисунку 2.7, до факторів першого рівня, що впливають на фондовіддачу, належать зміна питомої ваги активної частини основних засобів та зміна фондовіддачі цієї активної частини на підприємстві ТОВ «УКРПРОМБУД». Водночас слід зазначити, що через відсутність єдиного підходу до формування факторів другого та наступних рівнів існують відмінності у методиках аналізу фондовіддачі.

Загальні принципи методики дослідження ефективності використання основних засобів передбачають застосування мультиплікативних моделей, що дозволяють оцінити вплив окремих факторів на фондовіддачу. При цьому набір факторів має включати параметри з кількісною визначеністю, серед яких:

- зміна фондовіддачі основних виробничих засобів;

- зміна фондівдачі активної частини основних засобів;
- зміна питомої ваги активної частини основних засобів;
- зміна структури обладнання;
- зміна часу роботи обладнання;
- зміна виробітку обладнання;
- цілоденні та внутрішньозмінні простої;
- коефіцієнт змінності роботи обладнання.

У подальшому застосуємо найбільш поширені методики факторного аналізу фондівдачі основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД».

До узагальнюючих показників ефективності використання основних засобів належать:

- фондівдача, що визначається як відношення виручки від реалізації продукції до середньорічної вартості основних засобів основного виду діяльності;
- рентабельність основних засобів, яка розраховується шляхом ділення прибутку на середньорічну вартість основних засобів основного виду діяльності.

Для проведення факторного аналізу фондівдачі основних виробничих засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» використаємо формулу (2.2):

$$ФВ = \frac{АФ}{ОФ} \times \frac{П}{АФ}, \tag{2.2}$$

де:

- ФВ – фондівдача основних виробничих засобів;
- АФ – середньорічна вартість активної частини основних засобів (машини та обладнання);
- ОФ – середньорічна вартість основних виробничих засобів;
- П – обсяг виробництва продукції.

Застосування цієї моделі дозволяє визначити вплив зміни структури основних засобів та їх активної частини на загальний рівень фондівдачі,

що є ключовим показником ефективності використання матеріально-технічної бази підприємства.

Аналіз показників фондовіддачі основних виробничих засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» (табл. 2.17) свідчить про позитивну динаміку у 2023–2024 роках: зростання становило 2,32 грн, що зумовлено, зокрема, підвищенням фондовіддачі активної частини основних засобів на 4,01 грн. Водночас зменшення питомої ваги активних засобів призвело до зниження загальної фондовіддачі на 1,69 грн, що потребує уваги керівництва підприємства.

Висновки до розділу 2

Дослідження діяльності ТОВ «УКРПРОМБУД» розпочато з аналізу стану будівельної галузі, до якої належить підприємство. За даними Державної служби статистики України проведено оцінку індексів та обсягів будівельної продукції за останні п'ять років, що дозволило констатувати стійкий розвиток галузі. Позитивні зміни підтверджуються даними міжнародного рейтингу Світового банку *Doing Business*, згідно з яким Україна значно покращила позиції за показниками, що характеризують легкість ведення будівельного бізнесу (отримання дозволів, підключення до електромереж, виконання контрактів), що сприяє зростанню інвестицій у галузь.

ТОВ «УКРПРОМБУД» функціонує на основі приватної власності засновників та має лінійно-функціональну організаційну структуру. Основними видами діяльності у досліджуваному періоді були будівництво будівель та монтажні роботи. Аналіз техніко-економічних показників за 2022–2024 роки засвідчив, що підприємство є ліквідним, платоспроможним, стабільно розвивається, демонструє зростання доходів і продуктивності праці. Разом із тим, у 2024 році спостерігалось зниження рентабельності продукції, що потребує уваги керівництва для підвищення прибутковості та оптимізації собівартості будівельних послуг.

Аналіз динаміки основних засобів за три роки показав їх позитивне зростання. Структурний аналіз засвідчив домінування групи «Будинки, споруди та передавальні пристрої» та значну частку транспортних засобів. Оцінка забезпеченості підприємства основними засобами підтвердила зростання фондоозброєності праці та технічної озброєності робітників. Дослідження технічного стану основних засобів виявило невисокий рівень зносу, що свідчить про їх високу придатність.

У процесі роботи було систематизовано фактори, що впливають на фондовіддачу основних засобів, та проведено їх аналіз. Встановлено, що зниження рівня фондовіддачі основних виробничих засобів обумовлено зменшенням питомої ваги активної частини, тоді як загальне зростання показника відбулося завдяки підвищенню фондовіддачі активних засобів.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТОВ «УКРПРОМБУД»

3.1. Організація обліку на ТОВ «УКРПРОМБУД»

Рівень економічного стану підприємства значною мірою залежить від того, наскільки ефективно організовано бухгалтерський облік та реалізуються його реєстраційно-контрольні функції. Рациональна організація облікового процесу сприяє зниженню трудових витрат облікових працівників і, відповідно, забезпечує можливість приділяти більше часу аналітичній роботі та контролю.

На ТОВ «УКРПРОМБУД» бухгалтерський облік ведеться безперервно з моменту державної реєстрації підприємства. Організація облікового процесу належить до компетенції директора відповідно до чинного законодавства та установчих документів. Для забезпечення належного ведення обліку сформовано штат бухгалтерської служби, очолюваний головним бухгалтером.

Головний бухгалтер призначається наказом директора і несе персональну відповідальність за організацію бухгалтерського обліку, своєчасну реєстрацію всіх господарських операцій у первинних документах, а також за збереження оброблених документів, реєстрів та звітності протягом встановленого терміну. Відповідно до ч. 7 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та посадової інструкції (див. Додаток Д) до його обов'язків належать:

- забезпечення дотримання єдиних методологічних принципів бухгалтерського обліку та своєчасне складання фінансової звітності;

- організація контролю за правильністю відображення господарських операцій на рахунках обліку;
- участь у підготовці матеріалів щодо нестач, крадіжок та псування активів підприємства;
- перевірка стану обліку у філіях, представництвах та інших відокремлених підрозділах.

Важливе місце в організації обліку займає формування облікової політики, організація документообігу та робота облікового апарату. Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що застосовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Вона передбачає вибір конкретних методик, форм і техніки ведення обліку з урахуванням чинних нормативних актів та специфіки діяльності підприємства.

Документообіг регулюється організаційно-розпорядчими документами, виданими уповноваженими посадовими особами. До таких документів належать:

- накази про делегування права підпису документів;
- положення про бухгалтерську службу;
- накази про проведення інвентаризації та створення інвентаризаційних комісій;
- документи щодо маркетингової та збутової політики;
- переліки посад, що мають право користуватися корпоративним мобільним зв'язком;
- порядок архівування документів тощо.

Під терміном «документообіг» розуміють організовану систему створення, перевірки та обробки первинних документів у бухгалтерському обліку від моменту їх складання до передачі в архів. Ефективна організація документообігу забезпечує своєчасність облікових процедур, підвищує достовірність інформації та сприяє оптимізації управлінських рішень.

ТОВ «УКРПРОМБУД» здійснює бухгалтерський облік господарських операцій, що відображають рух майна та результати діяльності підприємства, у натуральних показниках та в узагальненому грошовому вираженні. Облік

ведеться безперервно, документально та взаємопов'язано, що забезпечує повноту і достовірність інформації. Єдиною валютою для ведення бухгалтерського обліку є національна грошова одиниця України.

Записи господарських операцій здійснюються методом подвійного запису відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку, затвердженого нормативними актами, із застосуванням журналів-ордерів та аналітичних відомостей.

Фінансова звітність підприємства за досліджуваний період формувалася на основі даних облікових реєстрів, що ґрунтуються на первинних документах. Протягом аналізованого періоду ТОВ «УКРПРОМБУД» складало фінансову звітність за скороченою формою (див. Додаток В).

Облік ведеться із застосуванням Плану рахунків, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції щодо його застосування», а також відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р., Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів. Для автоматизації облікових процесів використовується спеціалізоване бухгалтерське програмне забезпечення. Загальна схема організації обліку на підприємстві наведена на рисунку 3.2.

Протягом 2024 року облікова політика ТОВ «УКРПРОМБУД» залишалася незмінною. Організація бухгалтерського обліку спрямована на забезпечення мінімального шляху збору та обробки інформації, що передбачає скорочення кількості операцій і документів та підвищення ефективності роботи облікового персоналу.

Підвищення аналітичності та оперативності бухгалтерського обліку значною мірою залежить від раціональної організації роботи облікового апарату, що є важливою умовою ефективного управління підприємством.

До ключових засад раціональної організації бухгалтерського обліку на ТОВ «УКРПРОМБУД» належать:

- чітке формування структури бухгалтерського апарату, що забезпечує оптимальний розподіл функцій;
- ефективний розподіл обов'язків між працівниками для уникнення дублювання операцій та підвищення продуктивності;
- раціональна організація робочих місць, що сприяє оперативності облікових процесів;
- дотримання встановленої схеми документообігу;
- своєчасне складання та обробка бухгалтерської документації;
- систематичне підвищення кваліфікації облікових працівників для адаптації до змін законодавства та сучасних технологій.

Усі господарські операції на підприємстві документуються своєчасно, що має важливе значення для управління діяльністю. Документація виконує низку функцій:

- відображає фактичний стан господарських засобів та їх зміни у процесі кругообігу;
- забезпечує прозорість діяльності підприємства та контроль за рухом майна і коштів;
- слугує юридичним підтвердженням здійснених господарських операцій;
- є джерелом інформації для внутрішнього та зовнішнього контролю під час проведення ревізій, аудиту та аналізу господарської діяльності.

Для ведення бухгалтерського обліку на підприємстві використовується спеціалізоване програмне забезпечення «1С: Підприємство 7.7», що забезпечує автоматизацію облікових процесів. Крім того, бухгалтерія оснащена системою «Клієнт-Банк», яка дозволяє здійснювати всі платежі у безготівковій формі.

Бухгалтерська служба ТОВ «УКРПРОМБУД», очолювана головним бухгалтером, є одним із ключових підрозділів управлінської структури підприємства. Її основне завдання – формування повної та достовірної інформації про результати діяльності та майновий стан підприємства, необхідної для прийняття управлінських рішень, контролю за використанням ресурсів і

запобігання негативним явищам у господарській діяльності. Це визначає важливе місце бухгалтерії у системі інформаційних потоків підприємства.

Працівники бухгалтерської служби здійснюють контроль за діяльністю матеріально відповідальних осіб, перевіряють їх звітність, беруть участь в інвентаризації активів. На обліковий підрозділ покладено обов'язок контролювати правильність оформлення первинних документів та їх відповідність чинному законодавству. Вони також відповідають за збереження бухгалтерської документації на всіх етапах документообігу та своєчасне подання звітності користувачам.

Грошові операції за касовими ордерами здійснюються лише в день їх оформлення. Після завершення операцій касир зобов'язаний підписати всі прибуткові та видаткові ордери, а додані документи погасити штампом або надписом: «отримано» – на прибуткових документах, «сплачено» – на видаткових із зазначенням дати. Оплата праці, премій та допомог проводиться за платіжними відомостями шляхом перерахування коштів на рахунки працівників.

Прибуткові та видаткові касові ордери реєструються у журналі форми № КО-3. Усі операції з надходження та вибуття готівки відображаються у касовій книзі – документі встановленої форми, що забезпечує хронологічний облік руху коштів. Записи здійснюються касиром одразу після отримання або видачі грошей. Наприкінці робочого дня касир підводить підсумки, визначає залишок готівки та складає звіт касира, який передається до бухгалтерії.

Інвентаризація активів і зобов'язань проводиться щорічно перед складанням річної фінансової звітності станом на 1 грудня. Оцінка залишків товарів, матеріалів, комплектуючих, напівфабрикатів, малоцінних необоротних активів та готової продукції здійснюється щомісячно за методом середньозваженої собівартості. Ці положення закріплені наказом «Про облікову політику».

Малоцінні та швидкозношувані предмети при передачі в експлуатацію списуються з балансу із нарахуванням 100 % зносу, після чого ведеться їх кількісний облік за місцями використання. Предмети вартістю до 100 грн за

одиницю не враховуються на балансі (крім приладів обліку та спецодягу). Транспортно-заготівельні витрати включаються до первісної вартості запасів.

Таким чином, організація бухгалтерського обліку на ТОВ «УКРПРОМБУД» відповідає чинним нормативним вимогам і реалізується відповідно до облікової політики підприємства, що забезпечує достовірність фінансової інформації та ефективність управління.

3.2 . Порядок відображення в фінансовому обліку ТОВ «УКРПРОМБУД» основних засобів

Для забезпечення ефективного використання та належного контролю за станом основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» організовано їх фінансовий облік. Враховуючи, що до основних засобів належать матеріальні активи зі строком корисного використання понад один рік (або операційний цикл, якщо він перевищує рік), основними завданнями бухгалтерського обліку основних засобів на підприємстві є:

- своєчасне документальне оформлення та відображення в облікових регістрах операцій з надходження основних засобів;
- обчислення та відображення сум амортизації у бухгалтерському обліку;
- визначення фінансових результатів ліквідації основних засобів;
- облік витрат, пов'язаних із ремонтом та модернізацією основних засобів;
- проведення переоцінки та інвентаризації основних засобів.

Облік основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» здійснюється на всіх етапах їх руху – від надходження до списання (див. рис. 3.3). Це включає операції з введення в експлуатацію, передачі в ремонт, оренди, нарахування амортизації та ліквідації. Усі зазначені операції оформлюються відповідними первинними документами, форми яких затверджені наказом Міністерства статистики України від 29.12.1995 № 352.

Важливим аспектом організації обліку основних засобів є правильне заповнення первинних документів. Основні вимоги до їх оформлення визначені Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88. Дотримання цих вимог гарантує достовірність облікової інформації, її юридичну силу та можливість використання для контролю, аналізу та складання фінансової звітності.

Таким чином, система обліку основних засобів на підприємстві побудована з урахуванням чинних нормативних актів і забезпечує повний цикл облікових процедур, що є необхідною умовою ефективного управління матеріально-технічною базою ТОВ «УКРПРОМБУД».

Належна організація бухгалтерського обліку основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» ґрунтується на внутрішньому нормативному документі підприємства – наказі про облікову політику, що розроблений відповідно до чинної нормативно-правової бази України. Облікова політика визначає принципи, методи та процедури ведення обліку, забезпечуючи єдність підходів до відображення господарських операцій та формування фінансової звітності.

Важливим елементом облікової системи є належне оформлення первинних документів, що забезпечують синтетичний облік основних засобів. Розглянемо порядок застосування основних форм, затверджених нормативними актами.

Форма ОЗ-1 «Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів» використовується для документального оформлення зарахування об'єктів до складу основних засобів, введення їх в експлуатацію, внутрішнього переміщення між структурними підрозділами, передачі зі складу в експлуатацію, а також для оформлення вибуття при передачі іншому підприємству. Акт складається приймальною комісією, призначеною наказом керівника, у одному примірнику на кожний об'єкт. Загальний акт допускається лише для однотипних об'єктів з однаковою вартістю, прийнятих у межах одного місяця. Після оформлення акт передається до бухгалтерії разом із технічною документацією, підписується головним бухгалтером та затверджується

керівником. При внутрішньому переміщенні акт складається у двох примірниках: один передається до бухгалтерії, другий – у відділ, що здійснив передачу.

При передачі основних засобів іншому підприємству за плату акт оформлюється у трьох примірниках: два залишаються у підприємства, що здає (перший – для звіту, другий – для акцепту), третій передається одержувачу. Для підтвердження надходження основних засобів від постачальників використовується прибуткова накладна.

Форма ОЗ-2 «Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів» застосовується для оформлення повернення основних засобів після ремонту, реконструкції чи модернізації. Акт підписується представником підрозділу, що приймає об'єкт, та представником виконавця робіт, після чого передається до бухгалтерії, затверджується керівником і головним бухгалтером. У технічний паспорт об'єкта вносяться зміни, що відображають проведені роботи. Якщо ремонт виконує стороннє підприємство, акт складається у двох примірниках, один з яких передається виконавцю.

Форма ОЗ-3 «Акт списання основних засобів» використовується для оформлення вибуття об'єктів (крім автотранспортних засобів) у разі їх повного або часткового списання. Акт складається комісією у двох примірниках: перший передається до бухгалтерії, другий залишається у матеріально відповідальній особі. У документі зазначаються витрати на списання та вартість матеріальних цінностей, отриманих від демонтажу, розбирання чи ліквідації об'єкта. Додатково оформлюється «Розрахунок списання об'єкта».

Форма ОЗ-4 «Акт на списання автотранспортних засобів» застосовується для оформлення ліквідації автомобілів, причепів та напівпричепів. Акт складається у двох примірниках комісією, затверджується керівником підприємства, перший примірник передається до бухгалтерії, другий – матеріально відповідальній особі. У документі зазначаються витрати на списання та вартість матеріалів, отриманих від розбирання.

Форма ОЗ-5 «Акт про установку, пуск та демонтаж будівельної машини» використовується для оформлення операцій з монтажу, введення в експлуатацію та демонтажу будівельних машин.

Форма ОЗ-6 «Інвентарна картка обліку основних засобів» призначена для ведення обліку всіх видів основних засобів, а також групового обліку однотипних об'єктів, що надійшли в одному місяці та мають однакове призначення і технічні характеристики. Картка заповнюється на підставі акта ОЗ-1 та технічної документації. У ній фіксуються дані про переміщення, списання, реконструкцію, модернізацію та ремонт об'єкта. У розділі «Коротка індивідуальна характеристика» зазначаються основні якісні та кількісні показники об'єкта без дублювання інформації з технічної документації.

Таким чином, система первинного документування на ТОВ «УКРПРОМБУД» забезпечує повний цикл облікових процедур, що відповідає вимогам чинного законодавства та гарантує достовірність інформації для управління основними засобами.

Форма ОЗ-7 «Опис інвентарних карток з обліку основних засобів» використовується для реєстрації інвентарних карток, що ведуться по кожному об'єкту основних засобів. Документ складається бухгалтерією в одному примірнику з метою контролю за збереженням карток та систематизації облікових даних. Записи здійснюються у розрізі класифікаційних груп основних засобів, що забезпечує можливість формування підсумкових показників для заповнення звітних форм щодо руху основних засобів.

Форма ОЗ-9 «Інвентарний список основних засобів» призначена для пооб'єктного обліку основних засобів за місцем їх експлуатації та закріплення за матеріально відповідальними особами. Дані інвентарних списків повинні повністю відповідати інформації, що міститься в інвентарних картках, які ведуться у бухгалтерії, що гарантує узгодженість облікових даних.

Форма ОЗ-15 «Розрахунок амортизації основних засобів» використовується будівельними організаціями, зокрема ТОВ «УКРПРОМБУД», для визначення суми амортизаційних відрахувань за звітний місяць. Аналогічно,

форма ОЗ-16 «Розрахунок амортизації по автотранспорту» застосовується для розрахунку амортизації автотранспортних засобів. Однак слід зазначити, що на сучасному етапі ці форми майже не використовуються через їх невідповідність методам нарахування амортизації, передбаченим П(С)БО 7 «Основні засоби». Для розрахунку амортизації підприємство застосовує спеціалізовані відомості, що забезпечують автоматизацію процесу.

Для узагальнення інформації про наявність та рух основних засобів, у тому числі отриманих на умовах фінансового лізингу або орендованих цілісних майнових комплексів, використовується рахунок 10 «Основні засоби». За дебетом рахунка відображається надходження об'єктів (придбаних, створених, безоплатно отриманих) за первісною вартістю, а також витрати на їх поліпшення (модернізація, реконструкція, добудова), що збільшують майбутні економічні вигоди. Крім того, за дебетом відображається сума дооцінки вартості об'єкта. За кредитом рахунка фіксується вибуття основних засобів у результаті продажу, безоплатної передачі, невідповідності критеріям активу або часткової ліквідації, а також сума уцінки.

Аналітичний облік основних засобів ведеться по кожному об'єкту окремо за такими ознаками:

- інвентарні об'єкти;
- види основних засобів;
- місця експлуатації;
- матеріально відповідальні особи.

Для отримання детальної інформації щодо основних засобів формується оборотно-сальдова відомість по рахунку 10. Джерелами формування основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» є:

- капітальні інвестиції (спорудження, придбання, виготовлення);
- внески засновників до статутного капіталу;
- безоплатна передача іншими юридичними особами;
- придбання за договорами купівлі-продажу.

Оприбуткування введених в експлуатацію основних засобів за фактичною собівартістю відображається бухгалтерським записом: дебет рахунка 10 «Основні засоби» – кредит рахунка 15 «Капітальні інвестиції». Щодо придбаних основних засобів слід зазначити, що постачальники переважно працюють на умовах попередньої оплати, що відображається відповідними бухгалтерськими проведеннями.

Оприбуткування об'єктів основних засобів, внесених учасниками (засновниками) до статутного капіталу підприємства, здійснюється за справедливою вартістю, узгодженою сторонами. У бухгалтерському обліку така операція відображається проведенням: дебет рахунка 10 «Основні засоби» – кредит рахунка 40 «Статутний капітал». Це відповідає принципам формування власного капіталу та відображення активів за справедливою оцінкою.

Витрати на придбання основних засобів класифікуються як капітальні інвестиції. Відповідно, придбані об'єкти спочатку обліковуються на субрахунку 152 «Капітальні інвестиції», що відображає витрати на їх спорудження, монтаж та пусконаладжувальні роботи. Після завершення зазначених робіт основні засоби вводяться в експлуатацію та зараховуються на субрахунок 10 «Основні засоби» або 11 «Малоцінні необоротні матеріальні активи» залежно від їх вартості та характеристик. Такий порядок забезпечує дотримання принципу поетапного формування первісної вартості активів.

Згідно з чинним законодавством України, підприємства мають право здійснювати операції з відчуження основних засобів, зокрема продавати надлишкові або невикористовувані об'єкти, безоплатно передавати їх іншим підприємствам, установам чи організаціям, а також ліквідовувати активи, що фізично або морально застаріли. Ліквідація допускається у випадках, коли ремонт є технічно неможливим або економічно недоцільним, а також у разі аварій, пожеж чи стихійних лих. Такі операції оформлюються відповідними первинними документами та відображаються у бухгалтерському обліку згідно з вимогами П(С)БО 7 «Основні засоби».

Таким чином, порядок оприбуткування, введення в експлуатацію та вибуття основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» базується на нормативно-правових актах і внутрішній обліковій політиці підприємства, що забезпечує прозорість облікових процесів та достовірність фінансової інформації.

Вибуття основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» оформлюється актом на списання (форма № ОЗ-3), у якому зазначаються ключові показники: причина вибуття, первісна вартість об'єкта, сума нарахованого зносу, залишкова вартість, витрати, пов'язані з реалізацією або ліквідацією, а також сума отриманого доходу. На підставі оформлених актів здійснюються відповідні бухгалтерські проведення, що забезпечують відображення операцій у регістрах обліку.

Інвентаризація основних засобів на підприємстві проводиться відповідно до вимог «Інструкції з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, документів, розрахунків та інших активів», затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 р. № 69. Згідно з нормативними положеннями, інвентаризація основних засобів здійснюється не рідше одного разу на рік (але не раніше 1 жовтня). Для будівель, споруд та інших нерухомих об'єктів допускається проведення інвентаризації один раз на три роки, а для бібліотечних фондів – один раз на п'ять років, за винятком випадків, коли інвентаризація є обов'язковою (наприклад, при зміні матеріально відповідальних осіб або перед складанням річної звітності).

Інвентаризацію проводить комісія, призначена наказом керівника підприємства, до складу якої входять компетентні особи, що володіють знаннями про об'єкти, їх оцінку та первинний облік. Очолює комісію керівник або його заступник. Результати інвентаризації фіксуються в інвентаризаційних відомостях, які складаються за кожним місцем знаходження об'єкта посадовими особами, відповідальними за його збереження.

Недостача основних засобів за залишковою вартістю списується проведенням: кредит рахунка 10 «Основні засоби» – дебет рахунка 976 «Списання необоротних активів». Сума нарахованого зносу відображається

записом: дебет рахунка 131 «Знос основних засобів» – кредит рахунка 10 «Основні засоби».

Підприємство має право на кінець року здійснювати переоцінку основних засобів за справедливою вартістю. При цьому переоцінка одного об'єкта передбачає переоцінку всієї групи активів, до якої він належить. Переоцінена первісна вартість і сума зносу визначаються шляхом множення відповідних показників на індекс переоцінки, який обчислюється як відношення справедливої вартості об'єкта до його залишкової вартості.

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта відображається у складі додаткового капіталу (рахунок 42 «Додатковий капітал», субрахунок 423 «Дооцінка активів»), а сума уцінки – у складі витрат звітного періоду (рахунок 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій»). Якщо сума попередніх дооцінок перевищує суму попередніх уцінок, різниця спрямовується на зменшення додаткового капіталу (дебет рахунка 42, субрахунок 423) з включенням залишку до витрат звітного періоду.

Таким чином, порядок списання, інвентаризації та переоцінки основних засобів на ТОВ «УКРПРОМБУД» відповідає чинним нормативним вимогам і забезпечує достовірність облікових даних, що є необхідною умовою для формування фінансової звітності та прийняття управлінських рішень.

Окремі види основних засобів характеризуються складною конструкцією, що включає значну кількість деталей і вузлів, виготовлених із різних матеріалів. У процесі експлуатації ці елементи зазнають нерівномірного фізичного зносу через різні навантаження та умови роботи, що зумовлює різні строки їх служби. Внаслідок цього виникає необхідність заміни або відновлення окремих конструктивних елементів шляхом проведення ремонтних робіт. Сутність ремонту полягає в усуненні тимчасового фізичного зносу та відновленні працездатності об'єкта.

На ТОВ «УКРПРОМБУД» ремонт основних засобів здійснюється двома способами: підрядним та господарським.

- Підрядний спосіб передбачає виконання всіх ремонтних робіт спеціалізованою підрядною організацією. Підприємство-замовник здійснює оплату на підставі розрахунково-платіжних документів, акцептованих після приймання робіт за актами, виходячи з договірної вартості. У бухгалтерському обліку акцепт оформлюється проведенням: кредит рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядчиками» – дебет рахунків 23 «Виробництво», 91 «Загальновиробничі витрати» (ремонт виробничих об'єктів), 92 «Адміністративні витрати» (ремонт адміністративних приміщень), 93 «Витрати на збут» (ремонт об'єктів, що використовуються у збутових підрозділах), 949 «Інші витрати операційної діяльності» (ремонт об'єктів соціально-культурного призначення). Одночасно відображається податкове зобов'язання: дебет рахунка 641 «Розрахунки за податками» – кредит рахунка 63.

- Господарський спосіб передбачає виконання ремонтних робіт власними силами підприємства. Витрати на ремонт відображаються за дебетом рахунків витрат виробництва або обігу в кореспонденції з кредитом рахунків обліку матеріалів, запасних частин та інших ресурсів. Якщо ремонт виконується ремонтним цехом, витрати обліковуються на рахунку 23 «Виробництво» з кредитом рахунків: 201 «Сировина і матеріали», 207 «Запасні частини» (вартість використаних матеріалів), 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети» (інструменти та пристосування), 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» та 65 «Розрахунки за страхуванням» (заробітна плата та нарахування на соціальні заходи). Після визначення собівартості ремонтних робіт вона списується з кредиту рахунка 23 на витрати відповідних підрозділів (рахунки 91, 92, 94).

Виконані роботи оформлюються «Актом приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих і модернізованих об'єктів» (форма № ОЗ-2), на підставі якого робляться записи в інвентарних картках із зазначенням дати та вартості ремонту.

Ліквідація основних засобів може бути повною або частковою. У разі часткової ліквідації первісна вартість та сума зносу об'єкта зменшуються на величину, що відповідає ліквідованій частині. Залишкова вартість ліквідованого

об'єкта та витрати, пов'язані з його ліквідацією, відображаються на рахунку 976 «Списання необоротних активів».

3.3. Системи підтримки прийняття рішень в управлінні основними засобами ТОВ «УКРПРОМБУД» за допомогою сучасних інформаційних технологій

У сучасних умовах підвищення ефективності використання комп'ютерних технологій у бухгалтерському обліку можливе не лише за рахунок автоматизації процесів, але й шляхом удосконалення методології та організації облікової роботи, посилення її контрольних функцій і забезпечення більш повного задоволення інформаційних потреб управління. На сьогодні автоматизація бухгалтерського обліку здебільшого спрямована на раціоналізацію існуючої технології обробки облікових даних та зниження трудомісткості операцій. Проте потенціал такої автоматизації обмежений, оскільки традиційна методологія обліку формувалася для ручного ведення записів.

Використання спеціалізованих програмних продуктів суттєво спрощує ведення бухгалтерського та податкового обліку, а також складання звітності. Сучасні автоматизовані системи обліку базуються на новітніх засобах обчислювальної техніки та програмних рішеннях, що повинні забезпечувати виконання функцій відповідно до потреб користувачів. Відомо, що значна частина робочого часу бухгалтера витрачається на розрахунки, оформлення та заповнення документів, що потребує високої концентрації уваги, точності та значних фізичних і психологічних зусиль.

Впровадження програмного забезпечення для автоматизації обліку на ТОВ «УКРПРОМБУД» дозволяє знизити трудомісткість роботи, забезпечити контроль правильності операцій, спростити процедури обліку, розрахунків та аналізу, прискорити обробку інформації, зменшити витрати на оплату праці, скоротити документообіг, а також гарантувати оперативність і безпечність збереження даних. При складанні фінансової звітності використовуються всі бази даних бухгалтерської програми, що забезпечує узагальнення інформації за

аналітичними та синтетичними рахунками, групування даних і автоматичне формування звітності. Первинні документи в системі «1С: Підприємство» виконують функцію автоматичного групування господарських операцій за рахунками, що дозволяє швидко отримувати інформацію для управлінських рішень.

Типова конфігурація «Бухгалтерський облік для України», яку застосовує ТОВ «УКРПРОМБУД», розроблена на основі компонент системи «1С: Підприємство» і є комплексним рішенням для автоматизації всіх ділянок обліку. Вона включає:

- план рахунків із налаштуваннями аналітичного, валютного та кількісного обліку;
- довідники валют та об'єктів аналітичного обліку;
- набір документів для введення, зберігання та друку первинних даних і автоматичного формування проводок;
- константи для налаштування параметрів обліку;
- список коректних проводок для контролю правильності введення операцій;
- стандартні та спеціалізовані звіти, включаючи регламентовані (податкові, статистичні) з механізмом оновлення;
- сервісні режими обробки документів та операцій.

Програма містить широкий набір стандартних звітів, таких як «Оборотно-сальдова відомість», «Аналіз рахунку», «Картка рахунку», що дозволяють аналізувати правильність оформлення операцій за будь-який період. Ці дані використовуються для формування регламентованих звітів для податкових органів та фондів.

Правильно організований облік основних засобів у поєднанні з використанням автоматизованих систем сприяє ефективному управлінню виробничою діяльністю підприємства та формуванню обґрунтованої інвестиційної політики. Автоматизоване робоче місце бухгалтера з обліку

основних засобів повинно забезпечувати вирішення завдань контролю, аналізу та оптимізації використання активів.

Як зазначалося раніше, для ведення обліку основних засобів ТОВ «УКРПРОМБУД» використовує програмний продукт «1С: Підприємство 7.7». Для деталізації інформації щодо необоротних активів застосовується субконто «Необоротні активи», яке пов'язане з довідником «Необоротні активи» (рис. 3.5). Цей довідник містить перелік основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних матеріальних та нематеріальних активів.

Реквізити довідника поділяються на основні та додаткові, що відображено у вкладках діалогового вікна. До основних реквізитів належать: код, назва, повна назва, вид активу, рахунок обліку, первісна вартість, інвентарний номер, шифр, одиниця виміру, дата введення в експлуатацію. Додаткові реквізити включають: рахунок витрат, вид витрат, метод амортизації, ліквідаційну вартість, строк корисного використання (у місяцях) тощо.

Відкрити довідник «Необоротні активи» можна трьома способами:

1. Через головне меню, обравши пункт «Операції» → «Довідники», після чого у діалоговому вікні вибрати потрібний довідник.
2. Через пункт «Довідники» у головному меню, де наведено перелік усіх довідників.
3. За допомогою кнопки на панелі інструментів, що відповідає даному довіднику.

Для створення нових груп елементів у довіднику після його відкриття слід натиснути Ctrl + F9 або виконати команду «Дії» → «Нова група». У діалоговому вікні вводяться код і назва групи необоротних активів.

Особливості автоматизованого обліку необоротних активів розглянемо на прикладі господарських операцій: введення в експлуатацію, списання, ліквідація, ремонт, нарахування амортизації тощо. Найбільш поширеною є операція придбання основного засобу та його введення в експлуатацію. Для автоматизації цих процесів використовуються такі документи:

- Банківська виписка, платіжне доручення, видатковий касовий ордер – для оплати основного засобу постачальнику.
- Прибуткова накладна – для оприбуткування активу на баланс підприємства.
- Акт введення в експлуатацію – для оформлення введення об’єкта в експлуатацію.

Документ «Прибуткова накладна» заповнюється на основі супровідних документів постачальника (накладної, товарно-транспортної накладної, специфікації тощо) та автоматично формує бухгалтерські проведення після його проведення.

Для відображення введення основного засобу в експлуатацію бухгалтер формує документ «Введення в експлуатацію» через журнал документів або меню «Документи» → «Необоротні активи та МШП». Перед заповненням реквізитів необхідно обрати відповідну позицію у діалоговому вікні.

Операції з безоплатного отримання основних засобів або внесення їх до статутного капіталу здійснюються аналогічно, але з урахуванням специфіки: безоплатно отримані активи відображаються як доходи майбутніх періодів із подальшим щомісячним списанням амортизації на фінансові результати, а внесені до статутного капіталу обліковуються на рахунку 15 «Капітальні інвестиції» у кореспонденції з рахунком 46 «Неоплачений капітал».

Для нарахування амортизації використовується документ «Нарахування зносу», який автоматично формує проведення за дебетом рахунків витрат і кредитом рахунку 13 «Знос необоротних активів», а також розраховує суми амортизаційних відрахувань. Документ контролює залишкову вартість кожного інвентарного об’єкта та припиняє нарахування амортизації після повного зносу. Перед його введенням слід перевірити заповнення реквізитів довідника «Необоротні активи».

Ремонт і модернізація основних засобів відображаються документом «Модернізація необоротних активів», який автоматично формує проведення та дозволяє отримати друковану форму акта приймання-здачі (ф. ОЗ-2). Ліквідація

активів здійснюється за допомогою документа «Ліквідація необоротних активів» або помічника «Ліквідація необоротних активів», що запускається через меню «Сервіс» і створює документ у покроковому режимі.

В умовах значної кількості об'єктів основних засобів ефективний облік і контроль неможливі без сучасних програмних рішень. Сьогодні доступні нові версії «1С: Підприємство», зокрема «1С: Бухгалтерія 8.3», яка має розширені функціональні можливості. Для підвищення ефективності обліку доцільно перейти на більш сучасну версію програмного забезпечення.